

Příroda Orlice v Hradci Králové

Orlice je jednou z posledních českých řek, jejichž koryto nebylo v nížinné části na dlouhých úsecích regulováno. Na dolním toku Orlice se dochovaly meandry a odstavená ramena. I několikrát ročně bývá území zaplaveno. V současné době, na začátku 21. století, je záplavové území trvale zatravněno a rozlévající se voda ztrácí rychlost a pozbývá svého ničivého účinku. Typickým znakem pro dolní tok řeky je její široká niva se sítí odstavených ramen a tůní, cennými komplexy luk i rozptýlenou zelení.

Některá odstavená ramena jsou průtočná za vysokých povodňových stavů, jiná jsou na řeku napojená pouze částečně, nicméně většina ramen má charakter tůní zcela oddělených od řeky. Vodní režim a vývoj těchto tůní je ovlivněn kolísáním hladiny vody v Orlici. Zatímco ramena napojená na Orlici jsou řekou výrazně ovlivňována, izolovaná mrtvá ramena se časem výrazně zanáší organickým materiálem a probíhá zde proces tzv. zazemňování. Odstavená ramena na pravém břehu Orlice, navazující niva i stromová zeleň jsou součástí Přírodního parku Orlice. **Přírodní park Orlice** byl vyhlášen v roce 1996 zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Předmětem ochrany je pozoruhodná příroda říční nivy. Posláním parku je zachování příznivého stavu přirozených a polopřirozených ekosystémů, niva je také z větší části ochranným pásmem vodního zdroje pro město Hradec Králové. Okolím řeky Orlice vedou stezky pro pěší i cyklisty, odstavená ramena jsou častými stanovišti rybářů. Odstavená ramena patří mezi nejhodnotnější části Přírodního parku Orlice.

Obr. č. 1: Erodivaný břeh Orlice

Vlastní tok je součástí **Evropsky významné lokality Orlice a Labe**, která je zahrnuta do soustavy NATURA 2000, což je soustava chráněných území společně

vytvářená členskými státy Evropské unie. Je určena k ochraně nejvzácnějších a nejvíce ohrožených skupin organismů a jejich přírodních stanovišť. Předmětem ochrany EVL Orlice a Labe je zachovalá a funkční niva toku Orlice s přirozeným meandrujícím tokem, četnými slepými rameny a charakteristickou lužní a nivní vegetací. Dalším předmětem ochrany jsou ryba bolen dravý, vážka klínatka rohatá a z obratlovců ohrožená vydra říční. **Bolen dravý** je kaprovitá ryba dolních a středních úseků velkých řek, je to plachý druh, který největší aktivitu vyvíjí zrána a navečer. Specializuje se na lov drobnějších ryb, dokáže však ulovit i žáby, hlodavce nebo malé ptáky. Spojená Orlice mezi Albrechticemi a Hradcem Králové a Labe od soutoku Loučnou představují jedinečnou lokalitu pro rozmnožující se populaci. **Klínatka rohatá** (jméno má podle rohovitých výrůstků na hlavě samiček) je středně velká, zelenočerně zbarvená vážka. Nymfy žijí na písčitých dnech čistých proudících řek. Dospělé klínatky často zaletují daleko od vody, kde odpočívají. Samičky kladou vajíčka do vody za letu. Klínatka rohatá se vyskytuje hlavně v přímém okolí samotné Orlice. **Vydra říční** je známá lasicovitá šelma, žijící samotářským životem. Je to výborný plavec, živí se rybami a jinými vodními živočichy. V současné době probíhá Program péče o vydru říční v ČR, který má zajistit nejen její ochranu, ale také najít řešení konfliktu vydry říční a rybářů hospodařících v našich vodách. Z dalších významných druhů se zde vyskytují ledňáček říční, kulík říční a pisík obecný. **Ledňáček říční** je živoucím drahokamem našich řek, patří mezi chráněné druhy, protože je citlivý na změny životního prostředí a nemá dostatek hnízdních příležitostí. Hnízda si ledňáček vyhrabává zobákem ve strmých březích vod, loví ryby. V mnoha místech početní stavy výrazně klesají, ledňáček špatně také snáší těžké zimy. V blízkosti vod se setkáme s bahňákem **kulíkem říčním**. Živí se hlavně hmyzem a jinými vodními bezobratlými. Nejčastěji jej lze zastihnout na písčitých a bahnitých březích vod, kde pobíhá rychlým charakteristickým během. **Pisík obecný** z čeledi slukovití se vyznačuje poměrně dlouhým zašpičatělým zobákem, bílým pruhem nad okem a hnědočerným hřbetem. Brouzdá ve vodě, hledá korýše a vodní hmyz. U nás pravidelně hnízdí a naším územím také protahuje.

Pravobřežní niva Orlice je zajímavá i botanicky. Z lučních společenstev jsou zde zastoupeny **aluviální psárkové louky s fragmenty bezkolencových luk a vlhké pcháčové louky**. Pouze v některých místech se jedná o kvalitní a pestré louky s výskytem vzácnějších druhů. Hluchavkovitá rostlina **bukvice lékařská** se v lidovém léčitelství používá proti průjmovým onemocněním. Obsahuje tříslovinu, ve starověku

byla vysoce ceněnou bylinou a ještě v 16. a 17. století se věřilo, že vyléčí všechny choroby. Je také oblíbenou rostlinou mezi opylovači a zahrádkáři. **Žluťucha lesklá** je až 1,5 metru vysoká pryskyřníkovitá rostlina, která je ohroženým druhem naší květeny. **Česnek hranatý** se stal v České republice silně ohroženým druhem, protože zanikají jeho biotopy- Slatinné louky byly vysušeny, přeměněny na pole. Cibule, listy i květenství tohoto druhu se na Sibiři používají jako zelenina. **Srpice barvířská** patří k čeledi hvězdicovité, má pilovité listy a purpurové úbory, které obsahují flavonoidy. Těmi se dříve barvila vlna. Bylo možné získat žlutou, žlutozelenou nebo olivově hnědou barvu. Z miříkovitých rostlin zde roste **olešník kmínolistý**, který má rád živinami chudé, zásadité půdy. Z lokalit mizí, začne-li se louka intenzivně obhospodařovat a hnojit. Bezkolencové louky indikuje svízel severní z čeledi mořenovité, který má čtyřhrannou lodyhu, přeslenité listy a bílé květy. Rostou u nás dva poddruhy, moravský poddruh je hodnocen jako kriticky ohrožený, u Orlice se setkáme s tím běžnějším. Na svých vycházkách u řeky se mohou milovníci přírody setkat s krásnou bylinou **rozrazillem dlouholistým**. Má husté modré až nafialovělé hrozny květů, kopinaté listy a je ohroženým druhem české květeny. Podle nejnovějších poznatků je blízce příbuzná jitrocelům. **Řebříček bertrám** vyžaduje podmáčené, živinami bohaté a vápníkem chudé půdy. V zahradách bývají obdivovány okrasné odrůdy, které mají ve svých úborech pouze jazykovité květy. Řebříček bertrám se světíl v kostelích o svátku Nanebevzetí Panny Marie, používal se jako ochrana k zapuzování čarodějnic a věřilo se, že má moc ochránit před blesky.

Lesní biotopy jsou v nivě Orlice zastoupeny fragmenty lužních lesů, kde dominují dub letní, jasan ztepilý, vrba bílá a v. křehká, zároveň se zde vyskytují cenné jilmy- jilm vaz, jilm drsný a jilm habrolistý. Na místech s vysokou hladinou podzemní vody se nachází jasanovo-olšové luhy s bohatým **jarním aspektem**. Jsou to časně kvetoucí byliny s cibulemi a hlízami, jako např. **sasanka hajní, sasanka pryskyřníkovitá, orsej jarní hlíznatý a křivatec žlutý**. V pozdním létě a na podzim zdobí louky růžové květy **ocúnu jesenního**. Tato hlíznatá rostlina obsahuje silně jedovatý alkaloid kolchicin. Otravy působí křeče, ochrnutí a smrt následkem kolapsu krevního oběhu nebo zástavy dechu. Využívá se i medicíně. V jarních měsících se vytváří olistěné lodyhy se semeníkem, v létě po dozrání semen rostlina zatahuje.

Obr. 2: kvetoucí ostřice (*Carex*)

Okolí **odstavených ramen** je porostlé říčními rákosinami (s dominantní chrasticí rákosovitou a ostřicí banátskou) či vegetací vysokých ostřic. **Ostřice** jsou jednoděložné rostliny trávovitého vzhledu, které mají trojboký stonek, někdy vytváří husté trsy. Jejich dekorativní klasy se používají do suchých vazeb. U Orlice je běžný vzácnější druh ostřice Buekova (banátská), která je typická poléhavými porosty. **Chrastice rákosovitá**, výběžkatá tráva podobná rákosu, vytváří bohatý kořenový systém, který je schopen uživit zapojený porost s pevným drnem. Je jednou z potenciálních rostlin pro průmyslové využití jako zdroj buničiny nebo tepelné energie. Živinami bohatá a nekosená místa zarůstají vlhkými tužebníkovými lady. **Tužebník jilmový** je statná růžovitá bylina se žlutavě bílými květy. Květy voní po mandlích, dříve sloužily ke slazení medoviny a z rostliny se v minulosti stejně jako z vrb izoloval salicin, důležitý pro výrobu aspirinu.

Zpracoval: Bc. Michal Vávra